

והאמה שעל קרן מזרחית דרומית היתה יתירה עליה חצי אצבע. נמצאת השניה, יתירה על של משה אצבע.

ולמה היו אחת גדולה ואחת קטנה? ולא תיסיגי להו בשל משה שהיתה קטנה משתיהן. [רש"י פסחים פ"ו, א?]

משום שהיו אומנים נוטלין חומר מהקדש באמה הקטנה ומחזירין באמה הגדולה כדי שלא יבואו לירי מעילה.

תרתני אמות גדולות שהיו שם למה לי?

הדא למלאכה דכספא וזהבא, שהיתה בתוספת חצי אצבע כדי שלא יפסידו האומנים הרבה. וחדא שהיתה בתוספת אצבע במלאכה דבניינא.

ובאותה אצבע של תוספת אמת הבנין של הקדש אמרו ששיעורה הוא אחד מארבעה בטפח של אדם.

תלויה בנקב למעלה משפת כנף הבגד [שאינן נותנין אותה בשפת הבגד].

בית שמאי אומרים: ארבעה אצבעות.

ובית הלל אומרים: שלש.

ושלש אצבעות שאמרו בית הלל, שיהיה השיעור בכל אצבע — אחד מארבע בטפח של כל אדם. דהיינו שלשה גודלין. וכל רוחב של גודל הוא אחד מארבעה בטפח.

רב הונא בריה דרב יהושע אמר: הנפקא מינה לאצבע הוא ביחס לשתי אמות.

ד-תנן: שתי אמות, שתי מקלות שאורכן אמה. היו בשושן הבירה, יציע שעשוי על שער המזרח שהיה נקרא שושן הבירה⁽²⁴⁾. אמה אחת היתה על קרן מזרחית צפונית. ואחת היתה על קרן מזרחית דרומית.

והאמה שעל קרן מזרחית צפונית היתה יתירה על האמה של משה, שהיתה בת ששה טפחים, חצי אצבע.

אבל בארצות החיים [יא ד] כתב על מנהג ר"י הנ"ל שכנגד זה הוסיף בגדיל שיהא שלישי, וכן משמע בביאור הלכה [יא ד ד"ה יכול לקצרו] שראוי לחתוך הענף שלא יהיה יותר משני שלישי.

וכתב בספר שיעורין של תורה [ה ה], כיון ששיעור זה הוא לנוי המצוה, אין צריך לדקדק שיהא בדיוק שלישי רק שיהא נראה כשלישי, וכן הוא לשון הביאור הלכה [הנ"ל] שאפילו היה "הרבה" יותר משני שלישי יכול לקצרו.

24. רש"י במנחות צ"ח, א כתב שהיה מצויר עליו כתבנית שושן הבירה.

והטור והשו"ע לא כתבו כלל דין זה שיעשה שלישי גדיל, והרמב"ם [א ח] כתב דין זה אבל דעתו [א ט] שזה נאמר רק בתכלת ולא בענף לכן לבד.

והרמ"א [יא יד] כתב דין זה, שגם אם מוסיף על השיעור יראה ששלישי יהא גדיל ושני שלישי ענף.

והחזון איש [ג י] פסק, שבשיעור זה לנוי הציצית נאמר רק שהענף לא יהיה פחות משני שלישי, אבל יכול להאריך את הענף יותר משני שלישי מהגדיל, ודחק מאד בלשון הרמ"א. ובאמת המגן אברהם [יא ו] כתב שר"י היה נוהג לעשות חוטים ארוכים כדי שאם יפסקו ישארו כשרים.

ביצים? ליתני רק דין אין לו אלא ביצה אחת, ואנא אמינא: השתא אין לו אלא ביצה אחת אמרת הוי מומא. אין לו כלל מיבעיא?!

ומבארין: חסורי מיחסרא והכי קתני: אין לו שתי ביצים בשתי כיסין, אלא בכיס אחד. אי נמי, יש לו שתי כיסין וביצה אחת, הרי זה מום.

רבי ישמעאל אומר: יש לו ב' כיסים, בידוע שיש לו ב' ביצים. ומודה רבי ישמעאל שאם אין לו אלא כים אחד, כמי שאין לו אלא ביצה אחת דמי.

ואתא רבי עקיבא למימר: "בידוע שיש לו ב' ביצים" לא אמרינן. אלא, מושיבו על עכוזו, וממעך, ממשמש, אם יש שם ביצה סופו לצאת. ואם אינה יוצאה הוי מום.

שנינו במשנה: ומעשה שמיעך ולא יצא.

תניא: אמר רבי יוסי: מעשה בפירן שם הכפר של בית מנחם, שמיעך ולא יצאת. ונשחטה ונמצאת דבוקה בכסלים. והתיר רבי עקיבא, לפי שלא נמצאת במקומה. ואסר רבי יוחנן בן נורי, הואיל ונמצאת.

אמר לו רבי עקיבא לרבי יוחנן בן נורי: עד מתי אתה מבלה ממונן של ישראל? דכיון שאתה אוסרו לאוכלו בחוץ, אין לו תקנה אלא קבורה.

אמר לו רבי יוחנן בן נורי לרבי עקיבא: עד מתי אתה מאכיל לישראל נבילות?

ותמהינן: נבילות? וכי לאו מישחט שחטיה?

אלא שמא תאמר טריפות. והא לא איסור טריפות הוא.

רב נחמן בר יצחק, ואי תימא רב הונא בר נתן אמר: שיעור האצבע נאמר ביחס לאותה ששנינו הכא לענין מומין: או שיש בשר בין חוליא לחוליא מלא אצבע:

מתניתין:

אין לו ביצים. או אין לו אלא ביצה אחת הוי מום.

רבי ישמעאל אומר: אם יש לו שני כיסין [כיס אחד חלוק לשניים וניכרת חלוקתו מבחוץ] בידוע הוא שיש לו ב' ביצים ואין כאן מום.

אבל אם אין לו אלא כים אחד — אין לו אלא ביצה אחת והוי מום.

רבי עקיבא אומר: ביש לו ב' כיסין לא אמרינן בידוע שיש לו ב' ביצים. אלא, מושיבו אותו את הבכור על עכוזו, על אחוריו וממעך, וממשמש בכיס ובכסלים. אם יש שם ביצה נוספת סופו לצאת. ואם אינה יוצאת הוי מום.

מעשה שמיעך ולא יצא, ונשחט, ונמצאת הביצה דבוקה בכסלים —

והתיר רבי עקיבא דבכל זאת הוי מום שהואיל ולא יצאה על ידי מיעוך הרי לא היתה הביצה במקומה.

ואסר רבי יוחנן בן נורי הואיל ונמצאת הביצה.

גמרא:

והוינן בה: אמאי איצטריך למיתני אין לו

אלא, הכי אמר לו רבי יוחנן לרבי עקיבא: עד מתי אתה מאכיל ישראל קדשים בחוץ שאין בבכור זה מום, ובקדושתו הוא.

מתניתין:

בכור שהוא בעל חמש רגלים, או שאין לו אלא שלש רגלים. ושרגליו קלוטות עגולות כשל חמור. והשחול והכסול.

איזהו שחול?

שנשמטה יריכו ממקום חיבורה, וכגון דלא איעכל ניביה, שלא נרקב הגיד שמחובר בראשו⁽²⁵⁾. דאי איעכל ניביה הוי טריפה.

וכסול, מהו?

שאחת מירכותיו גבוהה משל חברתה, שמקום חיבור הירך הקרוי "בוקא דאטמא" עלה למעלה על הגב יותר מאשר בחברתה.

וזהו הנאמר בתורה "ושור ושה שרוע וקלוט". "שרוע" הוא אבר גדול מחבירו. "וקלוט" פרסותיו קלוטות. רש"י ויקרא כ"ב, כ"ג.

גמרא:

אמר רב חונא: לא שנו דבעל חמש ושלוש רגלים הוי רק מום ואינו טריפה, אלא שחמר ויתר ביד, היינו ברגליו הקדמיות.

אבל אם השינוי הוא ברגל, טריפה נמי הוי. ואפילו ברגל מיותרת.

והטעם: דכל יתיר כל אבר שהוא יתר על מה שצריך להיות, כנטול דמי. ונמצא שהרגל המיותרת כאילו החסירה את אחת משתי הרגליים. ובהמה שניטל ירך וחלל שלה הוי נבילה. ואם יצאה כל הרגל ממקום חבורה הוי טריפה].

אמר רב פפא: הא דתנינן ושרגליו קלוטות כשל חמור הוי מום.

לא תימא, דעגילין ולא סדיקין פרסותיו, שבזה הן דומות לרגליו של חמור מכל וכל.

אלא כיון דעגילין ובזה דומות לחמור, הוי מומא, אף על גב דסדיקין⁽²⁶⁾.

שינונו במשנה: והשחול והכסול וכו'.

תנו רבנן: איזהו כסול? ואיזהו שחול?

שחול, שנשמטה יריכו.

כסול, שרגלו אחד בתוך הכסל. ורגלו אחד על גבי הכסל.

דרך הבהמה שהירך מחוברת לאליה סמוך לכסלים, ולא למעלה מן הכסלים. וזו הירך על גבי הכסל.

תנא: השרוע, והקלוט.

שרוע, שנשתרבה יריכו. שאחת מירכותיו גדולה מחבירתה.

קלוט, שרגליו קלוטות, עגולות, כשל חמור וכשל סוס.

דהוא הדין קלוטות ולא סדיקין אף על גב דאינן עגילין. וזהו עיקר "קלוט" שבתורה. חזו"א].

25. רש"י חולין נד, ב'.

26. ומבואר ברמב"ם [פ"ב מאיסורי מזבח ה"ה]

מתניתין:

ופרכינן: אינו ניכר מי קא הוי מומא?

נשבר עצם ידו, רגלו הקדמית, ועצם רגלו האחורית הרי אף על פי שהשבר אינו ניכר אינו מום.

מומין אלו, נשבר עצם ידו, ועצם רגלו, מנח אילה ביבנה והודו לו חכמים⁽²⁷⁾.

ועוד ג' מומין הוסיף.

אמרו לו: לא שמענו אלא אלו המומין שהוזכרו בפרקיין.

ואלו המומין שהוסיף אילה:

את שגלגל עינו עגול כשל אדם, דאין זה רגיל שיהא גלגל עין הבהמה עגול כשל אדם.

ופיו דומה כשל חזיר, ששפתו העליונה עודפת על התחתונה.

ושניטל רוב המדבר של לשונו, רוב החלק של הלשון שאינו דבוק לחכו, ובאדם נקרא "החלק המדבר".

בית דין של אחריהם אמרו: הרי זה מום. [במשנה שבמשניות הגירסא: הרי אלו מומין, וקאי אכולהו שהוסיף אילה. עי' חזו"א].

גמרא:

שנינו במשנה: נשבר עצם ידו ועצם רגלו אף על פי שאינו ניכר.

אמר רב פפא: אינו ניכר מחמת עצמו שאין השבר נראה. אבל ניכר מחמת מלאכה. שצולע בהילוכו. וקרי להילוך מלאכה, שזו היא מלאכתו.

שנינו במשנה: מומין אלו מנח אילה ביבנה, שגלגל עינו עגול כשל אדם.

והוינן בה: מדהוי מום, למימרא, דלאו היינו אורחיה שיהא גלגל עין של בהמה עגול כשל אדם.

ורמיננהו: אשה המפלת וולד שצורתו כמין בהמה חיה ועוף, בין טמאין בין טהורין, הרי אם זכר הוא הוולד תשב לזכר, כאילו לידה וולד אדם זכר שבעה ימי טומאה ול"ג ימי טוהר. ואם נקבה הוא הוולד, תשב כלנקבה, י"ד ימי טומאה וס"ו ימי טהרה.

ואם אינו ידוע, אם הוא זכר או נקבה, תשב לזכר ולנקבה, דמספק תנהג לחומרא שתשב י"ד ימי טומאה כנקבה, ושבועים ימי טהרה כזכר, דברי רבי מאיר.

ואמר רבה בר בר חנה, אמר רבי יוחנן: מאי טעמא דרבי מאיר דאמר היולדת מין בהמה חיה ועוף הרי היא טמאה בטומאת לידה כוולד מעליא?

הואיל וגלגל עינו עגול כשל אדם. וכיון שדומה לאדם הרי היא טמאה לידה. ומוכח שרגילות היא שגלגל עין בהמה הוא כשל אדם.

27. והוזכר לעיל במשנה כ"ח, ב "אלא אם כן היה מומחה כאילה ביבנה".

וקשיא על הא דאמר אילה במשנתינו.

אמר רב יוסף: לא קשיא. הא באוכמא, החלק השחור של העין רגיל להיות כשל אדם.

הא בצירא, כל בית מושב העין אין דרכו להיות כשל אדם.

שנינו במשנה: ופיו דומה כשל חזיר.

אמר רב פפא: לא תימא דבעינן שיהיה דומה לגמרי לחזיר, דשפיר שפיו עגול ופרום, ששפה עליונה ולחיים העליונות עודפות על התחתונות. אלא כיון דפרום, הוי מום אף על גב דלא שפיר⁽²⁸⁾.

שנינו במשנה: ושניטל רוב המדבר של לשונו.

מתניתין מני — רבי יהודה היא.

דתניא: ואת שניטל רוב הלשון הוי מום.

רבי יהודה אומר: האי "רוב הלשון" — רוב המדבר של לשונו:

מתניתין:

מעשה שהיה הלחי התחתון עודף על העליון. ושאל רבן שמעון בן גמליאל לחכמים. ואמר: הרי זה מום.

גמרא:

והוינן בה: מאי תנא?

ומתריצין: משום דתנן במשנה הקודמת "פיו דומה לחזיר" ופליגי רבנן עליה דר' אילה דאמר הוי מום. וקאמרינן: כי פליגי רבנן עליה דרבי אילה, דאמרי "לא שמענו אלא אלו", בשפתו עליונה עודפת על התחתונה. אבל כשהתחתונה עודפת על העליונה מודים רבנן דהרי הרי זה מום.

ועלה מייתנין: מעשה נמי שלחי התחתון מ-ב עודף על העליון. שאל רבן שמעון בן גמליאל לחכמים. ואמר: הרי זה מום.

ומקשינן: והא מום זה גבי מומי אדם כהן הוא דתנן: שפתו העליונה עודפת על התחתונה או שתחתונה עודפת על העליונה הרי זה מום ופסול לעבודה. ומשמע דבבהמה לא הוי מום.

והטעם: גבי אדם כהן הוא דכתיב בפרשת מומי הכהן "איש איש מזרע אהרן", ודרשינן: "איש" ששורה בזרעו של אהרון הוא דבעי מומא להפסל, אבל אם אינו שורה בזרעו של אהרון, שהוא משונה משאר הבריות, אפילו בלא מום נמי מיפסיל. אבל בבהמה לא.

ואילו את אמרת דבבהמה נמי הוי מומא !?

ומתריצין: אמר רב פפא: לא קשיא, הא דאית בה עצם. דהיכא שעצם הלחי התחתונה עודפת על העליונה הוי מום אפילו בבהמה ובהכי איירי מתניתין דהכא.

הא דהוא מום רק באדם, דלית בה עצם. כלומר שהעצם אינה עודפת אלא השפה

28. פירוש נוסף ברש"י: שפיד, פירושו, שלחיו העליונות הולכות ומתחדדות כשפוד ופרוס